

ישראל וחלי הלר מפרקים את החומות

הגל החדש של העוזבים את הקהילות החרדיות אינו דומה לסטריאוטיפ המוכר של נערים שלא מסתדרים עם המסגרת. בשנים האחרונות אפשר למצוא יותר משפחות ובני זוג, אנשים באמצע החיים ובעלי מעמד בקהילות שלהם, שיוצאים לחיים חדשים. למה זה קורה דווקא עכשיו ואיך נראית התחלה חדשה של משפחה, כמו משפחת הלר מבית שמש, שבה ההורים לומדים יחד עם הילדים על העולם?

תמר רותם | צילום: אמיל סלמן

06:00 14.01.2016

צילום: אמיל סלמן

ישראל וחלי הלר עם הילדים. מרגישים כמו פליטים על אי בודד, אבל הם לא לבד

הערב החל לרדת על גינת המשחקים הנשקפת מהמרפסת של משפחת הלר בבית שמש, כשפיני בן השש נכנס הביתה משולהב ואדום לחיים. "אמא, שיחקתי בכדור", הכריז. הוא דיבר ביידיש, אבל לא היה קשה להבחין בנימת הניצחון בקולו. ישראל הלר ואשתו רחל (חלי) החליפו ביניהם מבטים חטופים. הם ישבו ליד השולחן העגול במרפסת, תינוק בן שנה מדדה ביניהם. זה נראה כמו עוד יום חולין. כאילו ילד הנכנס הביתה זה לא כדור הוא עניין שכיח ויומיומי. אבל למעשה, זה היה אות, אחד מני רבים, למהפכה שעוברת המשפחה הזאת. בקהילה החרדית הסגורה שבה חיו עד לא מכבר, בשעה כזו ילדים רק חוזרים מלימודיהם ומשחקי כדור הם מחוץ לתחום.

ישראל הלר, שזקנקן ג'ינג'י מעטר את פניו, הניח את ידו על הכתף של בנו. "תכף נאכל ארוחת ערב", אמר בחמימות. חיוך דקיק של קורת רוח עלה על פניו כשהילד התרחק לחדרו עם הכדור. כל אותו אחר הצהריים לבו של האב התרחב כשהבחין בקולו של בנו בין צהלות הילדים שעלו מהגינה וראה אותו מפטפט בעברית עם חבריו. את תמונת הילדות הזאת חזה בדמיונו הלר, שגדל במאה שערים, כשגמלה בלבו ההחלטה הקשה לעקור עם משפחתו מהקהילה החרדית הסגורה שבה חיו מאז ומעולם. באותה

קהילה עברית, שפת "הציונים הכופרים", אסורה בתכלית האיסור (מלבד כשפת הקודש). עבור הלר ילדיו, המתחילים לצאת מהמסטר הנוקשה, לדבר ולקרוא בעברית, להתקדם בחשבון ובאנגלית, הם הרווח הגדול לעומת המחיר הלא פשוט של ניתוק הקשרים הגלויים והסמויים עם בני משפחתם וחברי קהילתם.

זה קרה לפני כמה חודשים. בני הזוג הלר קמו ועזבו עם ארבעת ילדיהם את הקהילה שלהם ברמת בית שמש. הם יצאו מדירתם באישון לילה, בלי להודיע לאיש מבני משפחתם או מחבריהם. לצעד שלהם קדם גל עכור של שמועות, שלווח בלחצים שונים, שדחק אותם לפינה והפך את חייהם לבלתי נסבלים עד שנאלצו לעזוב בבושת פנים. אבי המשפחה, איש בעל עמדה בקהילה, משך את האש. פשעו הנורא היה שקיצר את זקנו והחל לסטות בהדרגה מקוד הלבוש המחמיר, הירושלמרי, הנהוג במקום. מעיניהם של חברי הקהילה לא נעלם כל שינוי מזערי בסגנון החולצה ובמידות הכובע, הנחשבים להפרה בוטה. "בתוך יום נפוצו שמועות שיצאתי בשאלה", מספר הלר. "שאני לומד שיעור 'מורה נבוכים' (חומר אסור אף על פי שמחברו הוא הרמב"ם) בטיש בירושלים בליל שישי כל שבוע, שאני מנגן שם, ושזה מעורב. התחלתי לקבל איומים, פניות מעסקנים. הבנתי שעוקבים אחרי".

הקהילה היתה כמרקחה כשהלר עזב, ועד היום הרוחות לא נרגעו. בקהילה הקטנה והמתבדלת, המזוהה עם הפלגים הקיצוניים ביותר בחברה החרדית, היעלמותם של ישראל, חלי והילדים נתפסה כעריקה וחציית הקווים. הם ציפו שיחזור בו. לא עברו כמה שעות וכל עובדי משרד הייעוץ בבעלותו, 12 במספר, התפטרו בבת אחת. הוא לא הופתע. עזיבת העובדים נועדה לסמן לו שמטה לחמו ייפגע אם לא יחזור למוטב. אבל הוא לא נכנע ללחצים ולא התחנן על נפשו. "יש הרבה פחד. אבל כשאתה מתמודד אתה מרגיש טוב", הוא אומר והחיוך הדק מתגנב שוב.

צילום: אמיל סלמן

בני משפחת הלר בביתם הנוכחי. האנונימיות בשכונה החדשה היא המקלט שלהם

לא בכדי מכונה **שכונת רמת בית שמש ב'**, מקום מגוריהם הקודם של בני הזוג בין החרדים, הקסבה. ברחובותיה של השכונה מתהלכות "נשות הטליבאן" וילדותיהן מכוסות רעלה. הלר, בן 32, ורחל בת 31, הם בשר מבשרה של הקהילה השמרנית. משפחתו של הלר ידועה ומוכרת בציבור החרדי כאחת ממשפחות ה"קנאים" (קונואים, בעגה הירושלמית) מדורי דורות. אביו הרב, שעבר עם משפחתו ממאה שערים לרמת בית שמש, נעשה אחד ממנהיגי הסיקריקים, קבוצה קיצונית שמלבה את ההפגנות והמאבקים האלימים של החרדים בירושלים ובבית שמש בנושאי חילול הקברים, גיוס חרדים ועוד, בלי פשרות.

ישראל, השני בבני המשפחה, הוא אדם מוכר ומקושר בזכות עצמו, איש תקשורת ואסטרטג שצבר עמדה בניהול הקמפיינים מבית ומחוץ של הקהילות הסגורות. היעלה על הדעת שאדם כמוהו, נצר למשפחה ירושלמית ממשפחות היישוב הישן, שומרי החומות, יעזוב את הקהילה? כעת כל הראיות הצטרפו לכדי מסקנה הגיונית אחת — הלר התנצר, רחמנא ליצולן.

בניגוד לתסריט האימה הזה, עד מהרה התברר כי הוא ואשתו לא הרחיקו לכת עד כדי כך. הם בסך הכל בחרו לעבור לשכונה חרדית סמוכה ברמת בית שמש. כדי להנמיך את האש הלר הודיע לכולם שהוא הפך לחסיד ברסלב. ברגעי המשבר ההם הוא אמנם ייחל שיזבק בו משהו מהרגש החסידי, אך לשווא. "רק שהילדים לא ידברו עברית", אמרה לו אמו כשהבינה שהוא לא חוזר. בעיניה, נכדיה המדברים בעברית מנתקים כל קשר עם יהדותם. והם אמנם לא הפסיקו לדבר ביידיש או לשבת סביב שולחן השבת. אבל לא כדי לרצות איש, אלא כי "לא עוזבים דבר טוב. זו גרסה דינקותא".

השכונה החדשה היא עולם אחר. אוכלוסייתה מתונה ופתוחה לאין שיעור מזו שבשכונה שעזבו. הדירה החדשה שבה הם חיים באנונימיות גמורה — איש משכניהם אינו מכיר אותם או את הוריהם, ולא שואל מטוב ועד רע — משמשת להם אפוא כעין עיר מקלט, תחנה ראשונה במסע ההגירה מהקהילה החרדית ודריסת רגל בעולם שמעבר לחומות.

ההתפכחות של ממציא החרדקים

ישראל הלר הוא לא הראשון שיצא מהחברה החרדית, גם לא האחרון שעשה זאת, אך עזיבתו מהדהדת יותר, גם מפני שהוא לקח משפחה שלמה איתו. אי אפשר לומר עליו, כמו על כל עוזב אחר, שהוא תפוח רקוב, שבבניק שהשתבשה עליו דעתו, או שהוא רודף אחרי ה"תאיוות" (תאוות בשרים), או כל אמירה אחרת שבאמצעותה הקהילה נוהגת להצדיק את המהלך של העוזב ולגונן על עצמה. הלר לא היה אחד מדרי השוליים. הוא יצא מתוך השורות ממש. בעבר היה עורך הביטאון החרדי "העדה" ושימש יועץ לקמפיינים הבולטים שנתנו את הטון של ההקצנה בחברה החרדית בשנים האחרונות. ראש וראשון להם קמפיין החרדקים, שליבה את מאבק החרדים נגד חוק הגיוס ב-2014. עם הקמפיינים שהלר עמד מאחוריהם בשנים האחרונות נמנו גם המאבק נגד יציאה ללימודים גבוהים של אברכים ומאבק עז נגד האינטרנט. ההתגייסות חוצת המגזרים למאבקים העניקה חיזוק ממשי למוקדי הכוח השמרניים בחברה החרדית.

המילה חרדקים, שהלר המציא (שאמורה להתקשר לחרק), נועדה לבזות את המתגייסים החרדים ולסמן את הגיוס כשלילי בדעת הקהל החרדית. לדברי שחר אילן, סמנכ"ל עמותת חדו"ש — חופש דת ושוויון,

"לקמפיין החרדקים היתה השפעה מאוד משמעותית בתקופה שאחרי חוק הגיוס, והוא הצליח לקבע עד היום את הביטוי השלילי 'חרדק' למי שמתגייס. בתקופת השיא **ילדים רדפו אחרי חיילים וצעקו להם 'חרדקים'**. ההשפעה פחתה במשך הזמן, לאחר שהממשלה התפרקה והיה ברור שחוק הגיוס הולך להתבטל". בתפקידו כיועץ הלר היה קרוב אצל עסקנים ורבנים. לדבריו, הוא היה מעין שכיר חרב, הוגה הרעיונות והקמפיינים בראשית הדרך. הוא מודה כי לא נתן דין וחשבון לעצמו על האפשרות שירחיקו לכת. ככל שהקמפיינים הכו שורש, הוא נעשה מנוכר למאבקים והתקשה להצדיק אותם בעיני עצמו. נראה שהוא מכה על חטא היום.

מהלך ההתנתקות החל אצל הלר כבר בנעוריו. "אף פעם לא הייתי באמת דתי", הוא מעיד על עצמו. "כשהייתי נער חוויתי ייסורים גדולים והיתה לי שאלה פנימית גדולה: למה אני כזה. רציתי להשתנות. אהבתי ללמוד, אבל לא התחברתי לתפילה. הייתי מעביר את הזמן ברחוב במקום בבית הכנסת. אבא שלי לא קלט אותי. יש לו 13 ילדים, ואם הבין בחר להתעלם. כשהלשינו עלי, ניסה לאלף אותי. אבל המשכתי בשלי".

יום אחד, כשהיה בגיל בר־מצווה בערך, ראה הלר איש שקפץ אל מותו באתר בנייה ליד הבית. "התחלתי לחשוב על המוות. שאלתי את עצמי למה בן אדם רוצה למות. למה בן אדם חי. כחרדי התשובות מאוד ברורות, אבל לי היו המון מחשבות. על העולם הבא. מלמדים אותך שהחילונים הם זבל, חדלי אישים, ופתאום אתה מבין שלכל אחד יש נשמה".

משפחת הלר לפני כשנה. מעיניהם של חברי הקהילה לא נעלם כל שינוי מזערי בסגנון החולצה

צילום: מתוך האלבום המשפחתי

בשנות העשרה שלו החל לדוג עיתונים במכלים ובתיבות דואר וקרא אותם בשקיקה. כשהיה תלמיד בישיבה מצא את הדרך לספרייה העירונית ובילה בה שעות בקריאת ספרי פילוסופיה, היסטוריה וכל מה שבא לידי. אף על פי שכבר רצה להשתחרר מהכבלים, לא היה בכוחו אז לעשות ולו צעד אחד ואזלת ידו שיתקה אותו. אחרי שהתחתן, בגיל 18, הניח לחלומות בהקיץ, ללבטים ולייסורי האמונה והשקיע את עצמו לזמן מה בעבודה. הוא הפך לאוטודידקט, למד דרך האינטרנט על העולם, לימד את עצמו באטיות אך בעקשנות אנגלית ותוכנות מחשב. הוא נעשה בר סמכא של עיצוב בעיתונות החרדית ונכנס לעולם התקשורת. לתומו חשב שבמשך הזמן השבר יתאחה מאליו. זה לא קרה, והמצוקה שלו הלכה וגברה.

תמונת העולם שנגלתה לו כשהיה עד לדינמיקה בין הרבנים והעסקנים ולמאבקים בין החצרות השונות גרמה לו לניכור. "מתוקף העבודה שלי התוודעתי למנגנון של החברה החרדית", הוא אומר. "גיליתי שיש הרבה שנאה. כל קבוצה יודעת שיש את גדול הדור שלה, ושאת גדול הדור השני צריך להוריד. כי כמה שאצליח להוריד אותו, אעלה את שלי. בכל הפוליטיקה החרדית אין דיון על מה באמת השם רוצה. זה לא קיים בלקסיקון."

"אתה יכול להיות חרדי ולא לחשוב על אלוהים בכלל. אף אחד לא חושב על אלוהים, אבל כולם פועלים בשם אלוהים, נגד הציונים, נגד האינטרנט. זו השיטה. ברגע שאתה מבין איך הדברים עובדים, אתה מרגיש מנותק. ואז אתה שואל את עצמך, למה אני שומר שבת? כי אילפו אותי? למה אני שומר כיפור? השיטה לא מבוססת על אמונה, אלא על סיסמאות נבובות. ולכן כשמאבדים את החרדיות, את היראה מהשיטה, ומסגלים מבט ביקורתי על הדברים, אי אפשר להמשיך. רק כשיצאתי מהחרדיות יכולתי להתחיל לחשוב על אלוהים, האמונה שלי נבנתה מא'. המבט שלי היום על התורה הוא אחר. יצאתי מהחרדיות והפכתי ליהודי."

"אומרים שהתורה היא 'דרך האיימס' (דרך האמת), אבל בעצם שום דבר לא קשור לאמת. לעומת מה שחושבים, התורה של החרדים זה לא התנ"ך. התורה של החרדים זה איסורים חדשים שנוצרו בעשור האחרון, כלימודי מקצוע וצבא, שמתקבלים בחומרה רבה יותר מאיסורי תורה, והתקנונים של הצניעות. האורך של החצאית, העובי של הגרביים, הרוחב של הכובע. בתורה האמיתית לא כתוב מילה על הצניעות של היום. הכל פוליטיקה בין הרבנים, מי יהיה יותר קיצוני."

משקפיים לא מתאימים

המאבק על האינטרנט הוא "אחד הכישלונות הגדולים של החברה החרדית", לדבריו. "האינטרנט הוא באמת היסוד שבכוחו לפרק את החומות. זהו שער לידיע, להבעת דעות, מרחב לחשיפה ולתמיכה בין בודדים. העסקנים צודקים. מי שנשאר בכלל הוא חרדי. כל מי שיש לו אינטרנט ייצא מהחרדיות."

"הרבנים עצמם לא באמת מבינים מה זה אינטרנט, אבל יש פחד גדול. עולמם של העסקנים המתעסקים בביעור האינטרנט צר כנמלה, והם מרבים להתעסק בסיפורי זימה ומלעיטים את הרבנים בפחד מתמונות של נשים. האגו, זה מה שמעניין ליטאים, חסידים וספרדים, אם זה זיק למערכת הפנימית שלהם או יועיל. הייתי מקשיב שם, בדיוני המאבק הזה, וחושב: אתם יוצאים לרחוב עם הקמפיינים האלה ויש ציבור חרדי מאוד רציני שמאמין לכם ושקונה את מה שאתם אומרים. רק אל תדברו בשם אלוהים ובשם הדת."

"בהדרגה הגעתי למסקנה שזו מערכת מעוותת", הוא ממשיך. "זה ציבור שבנה את עצמו על ידי החומות. אל תראה, אל תסתכל. אבל במתכונת הזאת אין לחרדיות זכות קיום, כי זו חברה שהיחס שלה לשונה מעוות. כל מי שאינו בדיוק לפי קוד הייצור המתאים לקבוצה שלך עף החוצה. אין חינוך עמוק, פנימי ויסודי, הכל בנוי על הגבהת החומות. וכמה אפשר להגביה? הציבור גדל.

"זה מעוות שאתה לוקח ילד, וכשאתה רוצה לחנך אותו שאסור להסתכל על נשים אתה קונה לו משקפיים לא מתאימים. זה חולני. וזה גם לא יעבוד, כי אולי אתה חוסם לו את הראייה, אבל הוא יראה נשים בדמיון. קל וחומר ברגע שהאינטרנט נכנס, הציבור הזה איבד את יראת השמים שלו. יש ציבור רציני שחי חיים רוחניים והם מרגישים את זה באמת, אבל הגרעין הזה פוחת והולך מדי יום. אני מכיר ציבור גדול מאוד, שאין לו שום קשר עם הדת. אלה אנשים שמחזיקים שני מכשירים, כשר ולא כשר, שלא מאמינים לרבנים, שלא מתפללים ולא מניחים תפילין, אלא רק כשמישהו רואה. אין אלוהים במקום הזה".

אז למה הם לא עוזבים? למה הרוב נשאר בחברה החרדית?

"זה עניין של נוחות. החברה החרדית בנויה על תלות. כשאדם מתחתן הוא צריך גמ"חים, חלוקות מזון, בתי כנסת. הוא צריך חברה. זו מערכת תלותית שמצליחה להחזיק את כולם בגרון, עד שגם מי שמתחבט בשאלות יותר נוח לו להתכחש להן. נשארים מכוח האינרציה. פה אני חי, אז אני ממשיך. אין להם כוח לפרק. הרי יסלקו את הילדים שלהם מהתלמוד תורה, אז עכשיו לחפש בית ספר לילדים?

"אבל מה זה הנוחות הזאת? אני מוותר על זה. הפסדתי את כל עולמי, לכאורה. היתה לי משרה בתוך הקהילה, היה לי מעמד. הייתי יכול להרים טלפון לכל רב ועסקן. עכשיו הלקוחות עזבו אותי וקשה לי יותר להתפרנס. אבל אני לא רואה את זה כמחיר. אני חושב בחלחלה על התסריט שבו הייתי בן 60, ראש משפחה עם שורה של ילדים ונכדים, בלי אמונה בשיטה. במוקדם או במאוחר הייתי נחנק. עזבתי כי לא יכולתי לעשות שקר בנפשי ולהמשיך לחיות בסביבה שאין לה עתיד. כשאני רואה את הילדים שלי נכנסים למערכת הזאת, לפנאטיות הזאת, שבגללה אתה חייב להביא משפחה גדולה, בלי יכולת לפרנס. הרי אסור לצאת לעבוד. מי שיוצא לעבוד הוא סוג ב'. לא יכולתי לסבול את ההשלמה שבאמירה הכל משמים. הרי בסוף זה מגיע לשבר. הגברים החרדים, בגיל 36, נגמרו להם החיים. כדי להתחיל לחתן את הילדים הגדולים הם מתחילים לעשות שנור ונכנסים לחובות בלתי נגמרים. ואחריהם יש עוד בתור לחתן, וזה לא נגמר".

קמפיין האינטרנט שהיה עסוק בו לפני כשנתיים היה הטריגר לשבירת הכלים. לטעמו, הציניות עלתה על גדותיה. "הפסקתי לתפקד בתוך המערכת, כי פתאום ראיתי את מה שקורה מהצד. היתה לי תחושה מאוד ברורה, שאם אמשיך זה יוכל לעבוד עוד כמה שנים, אבל אתפוצץ. פתאום נפל לי האסימון שאני לא שם בנפשי, ברוחי. לקח לי כמה חודשים לקלוט את עומק הקונפליקט. שאלתי את עצמי, למה אתה פה? למה אתה משאיר את הילדים שלך כאן?"

לדברי הור, "לקח לי זמן לחשוב על הילדים, כי הייתי בעצמי בתוך המערבולת במשך שנים. אבל כשהפסקתי לשמור שבת נפל לי האסימון. אתה קולט שאלה החיים שלך, שנפלת חזק, ואתה שואל את עצמך אם גם אתה תעביר את הילדים שלך באותו מסלול. אם גם הם הולכים להתחתן בגיל 18 ולהוליד ילד כל שנה. הרגשתי שהדבר הזה הורס. אתה יודע שאתה הורס חיים של אשתך, של הילדים שלך.

ראיתי אותם מגיעים מהחייזרים בלי שום ידע. בחיידר לומדים גמרא כל היום. לא תנ"ך, לא שום דבר יהודי. האווירה בחייזרים מלבה את השנאה לאחרים. הילד שלי היה רואה חייל והיה צועק, 'הנה חרדקי', מעשה ידי להתפאר. זה עיצבן אותי. הרגשתי שהילדים שלי נכנסים לשטנץ, גם אם אני יותר ליברלי.

"הרגשתי שמצד שני אני לא יכול לשמוח בשמחתם, למשל, כשהם מסיימים מסכת גמרא, ולא אוכל להתרגש כשייכנסו לישיבה. אני לא שם. אני חייב למצוא את הדרך המתאימה לי, שאהיה שלם איתה, וזו הדרך שאוכל לחנך בה את ילדי בשלמות. נפל לי האסימון שאני אחראי לחיים שלהם ושאני לא רוצה להמשיך בחיים האלה בעיקר בגללם. לא בשבילי".

תקרית הכלב

כשהלר חש שהפער בין חייו הפנימיים לחייו החיצוניים מאיים להכריע אותו הוא החליט לשתף את חלי במה שעובר עליו. זה היה הימור מסוכן. הוא לא הכיר את אשתו מספיק לעומק כדי לדעת איך תגיב במקרה שיספר לה על ערעור האמונה שלו, על שנים של חיים במסווה ועל החלומות שלו. האם תיקח את הרגליים ואת הילדים ותחליט לעזוב אותן, או שתזדהה ותצטרף אליו?

הם היו נשואים אז 11 שנה, עם שלושה ילדים, הגדולה בת עשר, הקטן בן שלוש. הם גדלו בסביבה תרבותית ומשפחתית דומה, שניהם ילדים למשפחות ירושלמיות גדולות מאוד מהפלגים הקיצוניים. ישראל הוא השני במשפחה של 13 ילדים, רחל היא השמינית בין 16 אחים. מה ידע עליה? לא הרבה. הם התארסו אחרי מפגש של חצי שעה, כשהיתה בת 17 והוא קרוב ל-18. בתוך שנה היה להם ילד ראשון. "אצל הרבה זוגות חרדים, מנטלית, הם נפרדים", אומר הלר. "הגבר חי חיים מלאים ונפרדים מאשתו". כך היה אצלם. הלר היה בענייניו ובעיסוקיו, היא עבדה ודאגה לבית. הם דיברו רק על ענייני דיומא. למרות הריחוק, רחל הבינה בתחושת בטן שמשהו מתרחש אצלו, אך לא ידעה לתת לזה שם.

"מיד אחרי הנישואים הבנתי שהוא לא לגמרי בקטע", היא אומרת. "ראיתי שהוא קם מאוחר בבוקר ולא מתפלל. לא היה רציני בשום דבר. כאב לי שהוא יקבל גיהנום ולא סיפרתי לאף אחד. הוא היה מנותק מהמשפחה. בימים נעלם, לא ידעתי איפה הוא. לא היתה לנו תקשורת".

הלר: "חייתי לבד עם כל הספקות. לא שיתפתי אותה. היתה לה היהדות שלה, של שכר ועונש, גן עדן וגיהנום. כל המערכת היתה בנויה אצלה על פחד. ראיתי שאין לה שום פקפוק".

הוויזיו שלו היה נקודת המפנה. "בפעם ראשונה בנישואים שלנו דיברנו בכנות, ובמשך שעות", מספר הלר. "לא רציתי לקלקל אותה. הרגשתי שזה יהיה על אחריותי, אם אני לא אגיד לה שאין אלוהים והיא תלך אחרי רק מפני שהיא מעריכה אותי. אמרתי לה שהיא לא חייבת לחשוב כמוני, אבל ביקשתי שבכל זאת תנסה לקבל אותי".

"בכיתי כל הלילה", מספרת חלי. "רציתי להבין איך זה קרה לו. חשבתי מה איתי, לא ידעתי מה אני מרגישה". למחרת יצאו לדבר בבית קפה, דייט ראשון ב-13 שנה. "לא הכרתי את אשתי עד אז. השיחות קירבו בינינו", אומר הלר.

"היתה לי התחבטות עם עצמי", הוא ממשיך. "לא רציתי שהיא תעבור את הקריעה המטורפת שאני חוויתי. אבל התברר שהיא חדה מאוד. לא מתוסבכת. ברגע שהיא מבינה, היא חותכת הרבה יותר מהר. עד היום היא הרבה יותר ברורה ממני". חלי לא רצה להוריה. היא החלה לקרוא ספר ועוד ספר וחקרה בעצמה את דרך החיים שגדלו בה. שאלות של בחירה, אהבה, שותפות וחופש דעה עלו לדיון על שולחן המטבח. חלי: "רציתי לדעת. להבין את העולם שלו. לא רציתי שיעזוב אותי. אהבתי אותו".

לאחר כמה שבועות היא החליטה לקפוץ למים וללכת אחריו. "גילינו את האהבה שלנו", אומר הלר ופניו זורחות. "בעקבות התהליך מצאנו אחד את השני מחדש והתאהבנו. אפילו הצעתי לה נישואים מחדש".

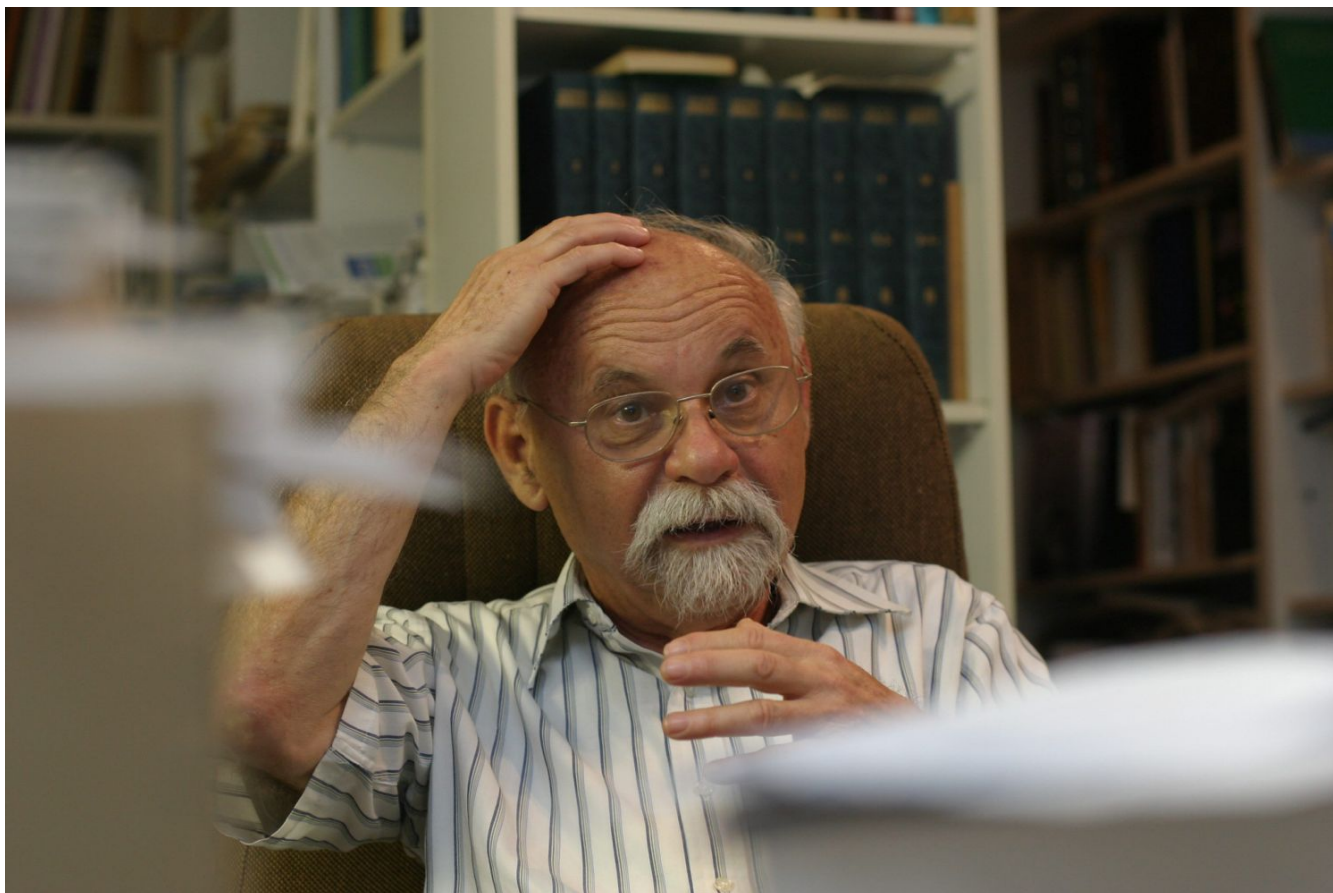
למרות תחושת השחרור הגדולה שאפפה אותם, הם החליטו לא לפעול בפזיזות ולהשאיר את הילדים במוסדות, לפחות עד שהשנה תסתיים. אבל בסופו של דבר נאלצו לעזוב. "הרגשתי שאנחנו לא רוצים לשחק משחק כפול עם הילדים", מספר הלר, "אז התחלנו לדבר איתם באופן ברור, לא להסתיר מי אנחנו באמת. מה שקרה זה שהילדים החלו לדבר חופשי בבית הספר. הבת שלי סיפרה לחברה שהיא רוצה כלב. הגיעו תלונות מההורים. אני מבין אותם, הם מפחדים".

הלר נקרא באופן בהול לבית הספר של הילדה. המליצו לו להעביר אותה למשפחה אחרת, ש"תחיה שם באופן זמני". ילדים החלו להרביץ לבנו בחצר בית הספר. הלר הבין שעליו להוציא אותם מבתי הספר לפני שייפגעו.

כאילו נפלו לתהום

ישראל וחלי הלר מרגישים כיום כפליטים על אי בודד, אבל הם לא לבד. זרם דק אבל יציב של משפחות עוזבות באחרונה את הציבור החרדי ותופעה זו לא פוסחת גם על הקהילות הסגורות ביותר. עד לשנים האחרונות הצליחו הזרמים השונים בעדה החרדית, כתולדות אהרון, סאטמר, נטורי קרתא ואחרים לנעול מטאפורית את כל מאה השערים שלהם, אין יוצא ואין בא. בשנים האחרונות טיפין טיפין נופלים גם בהם חללים. קשה להפריז בממדי ההדף של הפצצה שהוטלה כשהתברר שמנהל מוסדות של חסידות גדולה וידועה בירושלים יצא בשאלה עם שמונת ילדי; ששני בנים במשפחה מכובדת בתולדות אהרון עזבו עם משפחותיהם והפכו לחילונים. "פתאום נעלמו שתי משפחות שהכרנו, כאילו נפלו לתהום", מתאר חסיד בקהילה. "בקהילה קטנה כמו שלנו, זה חור שנפער. כיום אף אחד לא מדבר עליהם. זה טאבו".

לדברי חוקר החברה החרדית פרופ' מנחם פרידמן, "גלי עזיבה של החברה החרדית קורים כיום ביתר שאת, מפני שהגבולות נעשו רופפים. הקשיים הכלכליים שאיתם מתמודדים החרדים כיום, על רקע הממדים העצומים של חברה זו, והחשיפה המסיבית לאינטרנט, גרמו לכך שאי אפשר לחסום יותר אפילו אצל הקיצוניים ביותר. תהליכים חברתיים אלה מאפשרים כיום למשפחות ולא רק לבודדים לעזוב את החברה החרדית".

פרופ' מנחם פרידמן. "הקשיים הכלכליים שאיתם מתמודדים החרדים והחשיפה המסיבית לאינטרנט גרמו לכך שאי אפשר לחסום יותר אפילו אצל הקיצוניים ביותר"
צילום: דודו בכר

גם אם קשה לצאת לעולם הרחב בלי אופק כלכלי, ולוותר על הקביים של הגמ"חים, קצבאות ילדים, צרכניות מזון לנזקקים וכו', בפנים הקושי יותר גדול, אומר פרידמן, ו"אולי בחוץ הסיכוי טוב יותר להתפרנס". לדבריו, אם בעבר חלון ההזדמנויות ליציאה היה צר, ואחרי הנישואים האפשרות של חרדי עם ילדים להסתדר בחוץ שאפה לאפס, כיום, עם ריבוי האפשרויות לרכישת השכלה ומקצוע שמוצעות לגברים מהמגזר, התהפכו היוצרות. "כשצעירים בני 18-19 יוצאים זאת טרגדיה. הם לבד, אין להם לימודי ליבה ומקצוע. והם נכנסים לדיכאונות. לעומת זאת, היכולת של יזמים בוגרים יותר לבסס את עצמם כלכלית מסייעת להם להתנתק ביתר קלות".

הגברים דומיננטיים בגל הנוכחי של עזיבת החברה החרדית. "לגברים יש פנאי מחשבתי, ואילו הנשים החרדיות יולדות כל שנה ומפרנסות. זו הטרגדיה שלהן", אומר פרופ' פרידמן. לכן "המשוכה האמיתית זו האשה. אם מצליחים לשכנע את האשה לחיות במציאות חדשה, הדרך כבר סלולה". השבר פחות גדול באופן זה. לא פעם לנשים אין ברירה. "אין לה תקווה אצל ההורים. כלכלית היא אבודה", אומר פרידמן. "מה היא תגייד להם, שהיא תקבל גט והם ייקחו על גבם אותה ואת הילדים? הם לא מסוגלים. ומה יקרה איתה? מי ירצה להתחתן איתה?"

בנוסף, במשפחות גדולות, כמו משפחת הטר, יש פחות פיקוח על אלה שנישאו, והנשואים פחות תלויים ויותר עצמאיים. "משפחות גדולות זהו עושר השמור לבעליו לרעתו", מוסיף פרידמן. "מרשם בדוק ליציאה מהחברה".

שלומי דורון, מרצה במכללה האקדמית אשקלון ומחבר הספר "המהלכים בין העולמות" (הקיבוץ

המאוחד), מטעים כי הן הפיזור הגיאוגרפי, "היציאה מהחומות" — אל מחוץ לגטו של בני ברק וירושלים — והן השיטוט במרחבים הווירטואליים פוקחים עיניים. "חרדים כבר לא רוצים לחיות בעוני, עשרה ילדים בחדר וחצי. הם מתחככים עם העולם החיצון ופוגשים עוד שכמותם בפורומים ובפייסבוק. הם מבינים שהמנעד התרחב. יש עוד גוונים בשחור, יש עוד אפשרויות חיים. ככל שהשליטה יותר חזקה, הם מחפשים יותר חופש".

קשה להציג נתונים מהימנים על ממדי תופעת היציאה בשאלה כיום, לא כל שכן על מספר המשפחות שיוצאות. לא כולם עוברים תחת הרדאר של הארגונים המסייעים ליוצאים בשאלה, כמו "הלל" ו"היוצאים לשינוי". על פי סקר אחרון של ארגון "היוצאים לשינוי" שהסתמך על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מ-2012, יש 1,300 יוצאים בשאלה בני עד 25 בשנה והמספרים יורדים ככל שהגיל עולה.

אבל הקושי להציג נתונים בנוגע ליוצאי החברה החרדית קשור גם ישירות לאופי היציאה כיום. בניגוד לעבר, לא כל העוזבים את החברה מגדירים את עצמם חילונים. במקום חיתוך חד של השורשים ושליטת התרבות הקודמת, המעבר מתאפיין בתנועה לכאורה פחות חדה או דרמטית. כמו משפחת הדר, הרבה יוצאים ומשפחות מסתפקים לפחות בשלב ראשון בעזיבה והשתחררות מהקהילה הסגורה שלהם ומתמקמים בין העולמות.

יותר מתמיד הסיפור של גל המשפחות העוזבות, כמו של היחידים, הוא סיפור של בחירה מורכבת. והיא מתאפשרת גם על רקע תנועה שמתרחשת כיום גם בתוך הקהילות החרדיות, שבמסגרתה בחור שנולד למשפחה בתולדות אהרון עשוי לעבור לחב"ד, ליטאי יכול להפוך לחסיד וכדומה. לתנועה הזאת יש הסברים רבים: אינחת וגם חדירה של מגמות מערביות ואחרות, חיפוש עצמי וחתירה לאינדיווידואליזם. היוצאים הם חלק מנדידת העמים הזאת.

רוח של שלוש שעות ביום

גל העזיבה התהליכית וההיברידית מהחברה החרדית הוליד ארגון חדש, שנותן תמיכה ליוצאי החברה החרדית שנמצאים על הרצף ואינם מזהים את עצמם עם החילוניות גם אם הם חסרי אמונה לחלוטין. את שמו הקולע "ובחרת" (ראו מסגרת) טבע לא במפתיע ישראל הדר. את מ', אב לעשרה ילדים בלבוש חרדי, המשתייך לזרם הליטאי, פגשתי באחד המפגשים החברתיים של "ובחרת". הוא דוגמה מייצגת לעשרות אברכים, לפעמים בליווי נשותיהם, שמוצאים בדף פייסבוק של הארגון או במפגשים האמיתיים בית וכתובת. מ' גילה לפני כמה שנים שהוא לא מאמין יותר אך אינו ממהר לעזוב, אף שאשתו כבר בסוד העניין. "אין ספק שזה יותר קל כשאתך יודעת עליך ואתם ביחד", אומר מ'. "אני מרחם על אנשים שנאלצים לחיות בקטע הזה כל כך לבד, שאינם יכולים לדבר עם האדם הקרוב אליהם על הדברים העמוקים ביותר".

מבחינת מ', מצג השווא שהוא נאלץ להפגין בפני משפחתו וחבריו הוא רע הכרחי. בבית עם אשתו הוא מתנהג בחופשיות רבה ולא מציית לחוקים (עד כמה שאפשר כדי שהילדים לא ייחשפו). "הגעתי לתובנות על החרדיות די מאוחר, אחרי שבניתי משפחה", הוא מסביר. "יש לי התחייבויות ואחריות, אני לא יכול לקום ולעזוב ולהגיד זה לא בשבילי, אפילו שהייתי רוצה". הוא סבור שבזרמים הסגורים הדחף לחתוך

מהקהילה גדול יותר.

השינויים הגדולים ביותר הם שינויים מחשבתיים-פילוסופיים, הוא מספר. "מבחינת הלבוש אני כמעט באותו מקום שהייתי. יש דברים בודדים שאני מרשה לעצמי כיום. אני לא מקפיד על שלוש תפילות ביום כבעבר, וגם הפסקתי ללמוד בחברותא. נוספו לי שלוש שעות ביום. רווח אישי שלי". אבל גם אם התנועה לא מורגשת מבחוץ, הוא התנתק בנפשו ובלבו. שינוי יותר מהותי הוא שהשנה העביר את ילדיו הצעירים לבתי ספר ושיבות תיכוניות שבהם מקבלים תעודת בגרות. הוא מרגיש שהעניק להם עתיד.

לומדים עם הילדים

בשעת צהריים מוקדמת, בלימי (בלומה) הלר, בת 12, ילדה ממושקפת וחייכנית, מוציאה מהתיק את חוברת החשבון ומראה בגאווה את התרגילים שפתרה לאביה. בלימי ואחיה מוישי, בן 11, לא רשומים עדיין בבתי ספר. שום בית ספר ממלכתי-דתי בעיר לא הסכים לקלוט אותם, בשל אי ידיעת השפה והפערים הלימודיים הגדולים שצברו. פיני הוא היחיד המשולב כרגע בגן חובה, אף על פי שהוא אמור להיות רשום בכיתה א'.

אצל משפחות הנמצאות בתהליך יציאה מהעולם החרדי, הדרמה הגדולה של ההגירה מתגלמת בסיפור של הילדים. בניגוד לישראל, הדובר עברית טובה הודות לשעות קריאה גנובות רבות והתחככות עם העולם, לילדיו שגדלו מוגנים בסביבה דוברת יידיש מדובר במעבר לא פשוט. עליהם לרכוש עברית כמו עולים חדשים, לקנות מיומנויות יסוד, חשבון ואנגלית, לקבל ידע כללי וכלים ללמידה.

במסגרת חוק חינוך חובה, הרשות המקומית אחראית לשיבוץ התלמידים בתחומה ואמורה לספק ליווי לימודי הולם לקליטתם של הילדים. אבל עד היום, משום מה, הילדים הללו הם שקופים מבחינת העירייה. ביולי פנה הלר לאחראי על בתי הספר היסודיים, אורי בן חמו, ונאלץ לחלות את פניו, עד שהפנה אותו לכמה בתי ספר ממלכתיים-דתיים בבית שמש, אך המנהלים שילחו אותו. "בבית ספר אחד הסכימו לשלב אותם בכיתה נמוכה בשתי כיתות. לא הסכמנו. אלה ילדים חכמים ואין סיבה שלא יוכלו להשתלב בגיל שלהם אם יקבלו תמיכה לימודית" (תגובת העירייה לא התקבלה עד סגירת הגיליון).

צילום: אמיל סלמן

ישראל הלר והילדים בדירתם. מהילדים נדרש מעבר לא פשוט מיידש לעברית

מאז ספטמבר, בלית ברירה, קיבלו ההורים על עצמם חינוך ביתי מלא לשני ילדיהם הגדולים. הם מממנים מכיסם מורים פרטיים בחשבון ובאנגלית, ספרים וחבורות. הלר מפקח על הלימודים ומלמד אותם עברית. ואמנם, הילדים מתקדמים יפה. בתוך שלושה חודשים, אומרת חלי הלר, בלימי הגיעה לרמה של כיתה ג' במתמטיקה ואנגלית. היא התחילה מאפס. בזרמים הסגורים, בשונה מרשת בית יעקב של החינוך העצמאי למשל, לא מלמדים את הבנות מקצועות ליבה, אלא ברמה בסיסית בלבד. הקושי של בלימי הוא בעיקר בכתיבה וקריאה בעברית, כי "אני רגילה ליידיש עם הרבה א' וע'", היא צוחקת. בשיחה בעברית היא לא פעם נתקעת ופונה לאמה כדי שתשלים לה מילים.

ובינתיים, ההורים הם נוסעים סמויים, משלימים מספרי הלימוד של הילדים את הפערים שלהם. כשהלר בודק עם בלימי אם למדה כבר שברים, ומתברר שהיא עדיין בכפולות של ספרות דו-ספרתיות, הוא נראה מאוכזב. כמרבית הגברים החרדים, מעולם לא למד מתמטיקה בצורה מסודרת ועכשיו הוא מנצל את ההזדמנות ולומד איתה. ואילו חלי לומדת אנגלית ומשפרת את ידיעותיה בעברית. יום אחד היא מקווה להתחיל ללמוד בעצמה מקצוע.

הילדים חברותיים ופתוחים, והם כמהים לחברת ילדים. בנקל אפשר לתאר באיזה מהירות ישתלבו בכל חברת ילדים שבה יהיו. למרות הקושי והניתוק מחברים, מושי שמח לעזוב את החיידר שבו הכו אותו על בסיס קבוע במקל. "אם הייתי מאחר, הרבה היה מרביץ לי. לכן פחדתי להגיע מאוחר", סיפר. לדבריו, אחרי שמכים אותו הוא מרגיש "עצבני". זה בכלל לא עוזר ללמוד. ילד שמכים אותו יושב עם הראש בין הידיים על השולחן, לא רוצה לדבר עם אף אחד".

כהרף עין קלטה בלימי את המנהג הנלוז של ילדים ישראלים לענות בהברה אחת לשאלות חטטניות של

מבוגרים. איך היה בבת-המצווה? "כיף", היא עונה. לא היה סיכוי שחברותיה מבית הספר יגיעו לחגיגה הביתית. בלימי כבר הבינה שהיא לא רצויה ואפילו לא הזמינה. בהתחלה התקשרה לחברות, אבל הרגישה שוב ושוב שהן מתחמקות ממנה. "או שאמרו לי שהן לא בבית, או שאם ענו לטלפון, הן מהר סגרו כי היו צריכות לעזור לאמא", היא אומרת בחיוך רב-משמעי. זה כאב לה, אבל מושיי סבל יותר, היא אומרת. הוא חטף מכות מחברים בבית הספר, כשהופיע בשכונה לבוש ונראה אחרת מהם. ילדים מהשכונה צעקו עליו "גוי" ולעגו לו.

בין הבנות שההורים הזמינו למסיבה, היו כמה דוברות יידיש, בנות של משפחות שביצעו מעבר דומה. אחת מהן צעירה מבלימי בשנתיים. לפני כשלוש שנים, הוריה וחמשת ילדיהם עברו מקהילה דוברת יידיש באזור ירושלים לאזור המרכז. במקרה הזה, בית הספר הדתי-לאומי שבו השתלבו קלט את הילדים בהצלחה. אבל ההורים פחות מרגישים בנוח. "מציק לי הנושא הלאומי. אני לא ציוני", אומר האב. "אבל למדתי לנתק בין הצרכים של הילדים שלי לצרכים שלי. לי ברור שלא היה נכון לקחת ילדים שלומדים ביידיש ולנתק אותם לגמרי מהדת. הבאנו בחשבון שאולי ישקיעו שם יותר בלימודי תנ"ך, וזה חשוב לנו. הם באמת לומדים ברמה גבוהה. אבל אנחנו לא חלק מהם".

בבית הספר הקודם של הילדה יעצו להוריה להוריד אותה כיתה. "לא היתה יועצת או פסיכולוגית. זה היה על דעת עצמם", מספר האב. "עכשיו הילדה פורחת. היא אומרת שהיא הפסיקה להשתעמם בשיעורים". בגאווה הוא מספר שבנו בן השש קרא כבר את כל סדרת הארי פוטר. "הוא לא הוריד את הכיפה השחורה", מציין האב. "הוא אידיאליסט. 'אף אחד לא יגיד לי מה אשים על הראש'. יש לו משהו ממני. אני גאה בילדים שלי. הם אושר צרוף".

כמו אצל הור, המוטיבציה היחידה של פי' היתה לדבריו הצלת ילדיו מהמגזר החרדי. ואם לא הם, היה נשאר וממשיך לעשן במסתרים בשבת. הוא בשנות ה-30 לחייו, ומכנה את עצמו "דתי פריילנסר". לא משייך את עצמו לאף זרם או הגדרה. לא דתי ולא חילוני. את הזקן והפאות הוא משאיר, כדבריו, גמול להוריו שמתאמצים לשמור על קשר ומקרבים את הנכדים. אבל בפני הילדים הוא לא מוכן לעשות הצגות יותר. "הילדים יודעים שאנחנו לא דתיים. הם יודעים שהם יכולים להתפלל, אם הם רוצים. אנחנו נותנים להם לבחור. בשבת אני שר זמירות, עושה קידוש ויוצא למרפסת לעשן. בחוץ אנחנו הולכים בתלם, והילדים לא יחרגו כמלוא הנימה. אבל בבית, בין ארבעת הקירות שלנו, זה לא רלוונטי לאף אחד מה אנחנו עושים. אני לא חושב שהילדים חיים בקונפליקט. הם חיים במגוון דעות".

למזלו אשתו הזדהתה איתו די בהתחלה. לדבריו, "הזוגיות חייבת להיות יציבה מאוד כדי שתעברו את זה ביחד. זה להתנתק מהחברים, מהעבר שלך, להתנתק מהכל, להתחיל מאפס. הייתי צריך להבין ניואנסים חברתיים: לוחצים ידיים או לא? אולי מתחבקים? אין לך מושג. זה הרבה יותר ממהגר. התהליך הזוגי ממשיך להיבנות לאורך כל השנים. כמו שבדקתי את הדת שלי, בדקתי את הזוגיות שלי בכל שלב. החלטתי שזה נכון לי להישאר ולחיות עם האשה הזאת. החיים התגלגלו כך שהיינו צריכים לצאת מהארון. כיום אין מאבק. אני קם בבוקר, שולח את הילדים לבית ספר והולך לעבוד. יש לי שלושת נפש כי אני שלם עם עצמי".

לא רק צ'ולנט

שאלת הבחירה החופשית מעסיקה את בני הזוג הלר בימים אלה בכל ממד בחייהם: איך להתלבש, איפה לגור, מה לעשות בחיים, אבל ההתחבטות האמיתית שלו נוגעת לשאלות הרבה יותר עמוקות. "אנחנו מנסים להנחיל לילדים מה זה חירות", אומר הלר. "הילדים מתחילים לחשוב, להרגיש, לזרום. אבל מדהים לראות את זה מהצד. הם יכולים להגיד לנו 'לא רוצים לעשות ככה וככה'. אני בעד. אבל אצל חרדים זה נקרא 'הם מתחצפים'. אני משיג את שיתוף הפעולה שלהם גם ללימודים. לא נעים להם לשבת בבית וללמוד כל היום. אבל אני חופר להם: אם לא תלמדו, לא תדעו". גם דיונים על יהדות ואמונה הם חלק בלתי נפרד מהשיח בבית. "זה דבר חדש שהילדים יכולים לשוחח על זה בצורה פתוחה", אומר הלר. חשוב לו להרחיב את הבחירה אפילו בנושא האוכל. "חרדים אוכלים בשבת בבוקר צ'ולנט. אצלנו אין דבר כזה. הכל פתוח. אני שואל מה אתם אוהבים, מה בא לכם לאכול, תציעו הצעות".

גם הוא בשלבי הסתגלות. למרות שהוא ממשיך לקחת על עצמו פרויקטים במגזר, הוא מהרהר בהמשך הקריירה מחוץ לחברה החרדית. הוא חרד מעט, כי הוא מגיע נטול לימודים אקדמיים ותארים, ואינו בטוח אם יתנו לו צ'אנס בעולם החילוני למרות הניסיון הרב שצבר. ההאטה בעבודה שנכפתה עליו פתחה אצלו ערוץ של יצירתיות: "יש לי בראש רעיונות לסדרות, סרטים, אפליקציות מטרופות. יש לי חלומות, רעיונות גדולים בשביל העולם". הוא קנה לעצמו כלי נגינה, מתנה לחיים החדשים במקום הכלים שלא נתנו לו ללמוד לנגן בהם כשהיה ילד. "במקום שגדלתי, אין מקום לביטוי עצמי. לאמנות. ליצירה. לחיים", הוא אומר. פעם אביו תפס אותו מנגן ולעג לו: "מה ייצא ממך, נגן חתונות?"

חלי, שבתמונות האלבום שלהם נראית חסרת שמחת חיים, מתחילה לזקוף קומה, והיא תצא לעבוד בתל אביב בקרוב. היא החלה לגדל את שערה. ככל הנשים הנשואות מהחוגים הקנאיים, מתחת לכיסוי הראש, ראשה היה מגולח. כעת, "נתתי לשיער הרבה אוויר שיצמח יפה ובריא", היא אומרת, ומסיטה אותו מעל המצח. והוא אכן יפה ומבריק.

ויום אחד המשפחה נסעה לחוף הים בתל אביב. חלי לא היתה בים מעולם. גם הילדים לא. היא צעדה כמה צעדים על החול ופיזרה את שערה לרוח.

צילום: מולי גולדברג

מאיר נאור. זיהה את הוואקום

"עד שהם מוציאים רגל החוצה, עובר זמן" גל התאבדויות של יוצאים בשאלה הביא את מאיר נאור להקים את ארגון "ובחרת" לעוזבי קהילות חרדיות

מאיר נאור, ג'ינג'י בלתי נלאה בן 36, חסיד בעלז בעבר, הוא מוסד של אדם אחד. לפני כשנה הקים את ארגון "ובחרת", לאחר שזיהה את הוואקום הגדול שהיה קיים בקרב אוכלוסייה המורכבת מיחידים ומשפחות המצויים בשלבים שונים של עזיבת הקהילות שלהם, אך לא מזהים את עצמם עם ההגדרה הקלאסית של יוצאים בשאלה. התהליך הממושך שלהם מלווה במשברים רבים, זוגיים, כלכליים, רגשיים וחברתיים, ולכל אלה מנסים לתת מענה בארגון בסיוע אנשי מקצוע. "ובחרת", שכיום יש לו הנהלה מסודרת (נאור העביר את השרביט ועדיין מהווה כתובת) ומתנדבים רבים, מטפל בכ-50 משפחות שנמצאות בשלבים שונים של עזיבת הקהילה החרדית, ומקבל מאות פניות בחודש. חלק מהחברים מגיעים למפגשים החברתיים של "מיתרים", הקהילה החברתית החדשה של "ובחרת", בשיתוף תנועת "רוח חדשה".

"אני לא רואה גדר מסוימת שעד פה אתה במגזר, ומשם אתה לא במגזר", אומר נאור. כשהוא יצא בשאלה לפני יותר מעשור, זה היה שונה. "אם עשית שינוי מסוים, בחשיבה, במראה, היית נפלט, ואז היית מחליט שאתה אתאיסט. אתה גדל בחינוך שמכניס לך שחור-לבן לראש, אז מה הפלא".

ב-2014 פרץ [גל התאבדויות של יוצאים בשאלה](#), ובהם של חבר טוב של נאור, וזה דחף אותו למעורבות וחשיבה על מענים אחרים לאוכלוסיית היוצאים. "פתחנו קבוצת פייסבוק בשם 'יוצאים נכנסים ללב'. בתוך שבוע היו בה 700 חברים. גייסנו מתנדבים וענינו על צרכים בוערים של אירוח, תמיכה רגשית ותעסוקה. כשהמצב נרגע ניסיתי להבין את המצוקה. אחד הדברים הבולטים ביותר היה שהרוב המוחלט — 85% על פי מחקר של ארגון 'יוצאים לשינוי' — הם אנשים שנמצאים ברצף של תנועה של שינוי זהות, שלא מגדירים את עצמם כחילונים". עוזבים רבים לא יפנו ל"הלל" בגלל הדמוניזציה של הארגון במגזר החרדי.

הדלקת נר חנוכה במפגש של "מיתרים" בירושלים. החברים נמצאים בשלבים שונים של עזיבת החברה החרדית
צילום: אמיל סלמן

נאור מציע למי שחי בקונפליקט להשהות את ההחלטה. למצוא פתרונות. לשוחח עם האשה ולעשות את הצעדים שלו בשיתוף פעולה איתה. משם מתחיל המסע. "ובחרת" בקשר עם כל קשת העוזבים, וביניהם אנוסים (חרדים לא מאמינים שנשארים בחברה) שהם, כדבריו, "אנשים שהם ברוב המוחלט מסלתה ומשמנה של הקהילה, רבנים, ראשי ישיבות, מגידי שיעור, עסקנים בכירים ואנשי תקשורת שלא יכולים לבטא איזשהו פקפוק בעמדה הרשמית, כי המעמד שלהם יירד".

לעומתם, יש אנשים שמתחילים לנוע במרחבי החברה החרדית "עד שהם מוציאים רגל החוצה, עובר זמן. לפעמים הם יקראו לעצמם ברסלב, חב"ד, קרליבך, הגדרות גמישות יותר שמאפשרות מרחב תמרון במגזר. לפעמים הם יעברו למגזר הדתי ויש את אלה שעוזבים במוצהר".

"השבר הנורא הוא הערעור של תחושת הזהות והשייכות", אומר נאור. "אנחנו קבוצה של אנשים שקמים ושואלים כל בוקר מחדש במה מאמינים ובמה לא מאמינים. אנחנו לא חיים בין עולמות אלא מתנסים בזה ובה".

מעמדת המשקיף על התופעה שהוא עד לה בעוצמה רבה, ומהדיאלוג שמתקיים בינו ובין גורמים בחברה החרדית כל העת, נאור סבור שהעוזבים הם מעין לשון מאזניים בין הכוחות המתונים והשמרנים בחברה. "יש מאבק כיום בין אלה שחושבים שהמגזר תפקידו לשמר גחלת מסוגרת בדלנית מאוד גם אם זה יתאים רק למיעוט, לעומת אלה האומרים בואו נכיל כמה שיותר, כדי לשמור את המגזר גדול ככל שאפשר".

נאור לא יודע אם העוזבים ימשיכו לנוע במרחבי המגזר לנצח, או שייפלטו. גם לא אם יהוו פעם מאסה

קריטית שתתבטא בהצבעה עצמאית בבחירות, למשל. אבל הוא מצייר תמונת מצב אופטימית שלא כולם יסכימו איתה, ואומר שתופעת "ובחרת" משנה לעומק את צביון הקהילות. "בעבר המגזר החרדי היה מגזר דיכטומי. כל שינוי בנימה בלבוש, למשל, היה מתויג כסטייה מהקהילה. היום זה השתנה. יש לגיטימיות להרבה סגנונות של חרדיות שלא היו קודם. לא מדקדקים בציציות". עוד חזון למועד.